

Hogy az ilyen állam, mint az Illustrissima Republica S Marini. Európán túli területekre sem anyagi, sem szellemi befolyást nem gyakorolhatott, az a dolog természetében fekszik.

HARMADIK FEJEZET.

A PYRENÆUSI FÉLSZIGET ÁLLAMAI.

A) A spanyol királyság.

Történelmi áttekintés.

A mai Spanyolországnak iberek és keltáktól (celtiberek) lakott területeiből a dél-keleti, Földközi tengerre néző partvidékeket — azoknak nemes fémekben való gazdagságuknál fogva — már az ős korban a phœniciaiak, később a görögök sűrűn keresték fel. Az első pun háború bevégezése után a karthágóiak kerestek és találtak itt kárpótást szenvedett veszteségeikért. A második pun háború után a félsziget nagyobb része a rómaiak hatalmába került; századok kellettek azonban hozzá, míg az egész félsziget római lett, míg lakosai a hódítók nyelvét átvették. Az általánosan elterjedt latin nyelv volt egyik leghatalmasabb eszközlője a keresztény vallás itteni gyors elterjedésének, úgy hogy 409-ben — midőn a szvevek, alánok, vandalok a római légióktól elhagyott félszigetet elözönlötték — annak lakossága már egészen keresztény volt, még pedig katolikus, míg a nevezett hódítók ariánusok voltak. Ennek következtében az időközben a frankok által ide szorított s a katolikus hitre tért gótok, a leigázott alaplakossággal szövetkezve, az előbb behatolt népelemeket könnyen kiszoríthatták helyeikből, illetőleg meghódíthatták s magukba olvaszthatták. A romanizált gótok hatalma azonban szinte rövid ideig tartott. Belső viszályok gyengítették az általuk állapított államot s trónviszályok alkalmat adtak az időközben a Gibraltari szorosig előhatolt araboknak a félsziget ügyeibe avatkozni s területére hatalmas sereggel átlépni. (Muza, Terek abu Zara.) A Xerez de la Frontera mellett vívott csata (711 jul. 19—26.) folytán a félsziget nagyobb déli része az Omajadok birodalmához csatoltatott. 755-ben az Omajadok szerencsésen megmenekült utolsó sarja Abderrahman el Dakhel, itt önálló államot alkotott, mely szellemi és anyagi tekintetben a kifejlés magas polczát elérte. De később az éjszakra szorított keresztények felhasználva a mohamedánus államban beállott viszályokat, mind inkább hevesen kezdik azt megtámadni. — Kicsi, de mindinkább terjeszkedő keresztény államok keletkeznek, melyek között csak hamar Kasztília és Aragonia válnak ki.

1492-ben Kasztília (Izabella) és Aragonia (Ferdinand) egyesült erejének sikerül a mórok utolsó bástyáját — Granadát — is elfoglalni.

A mórok hatalmának megsemmisítésével, a Pyrenæusi félsziget majdnem összes területének egyesítésével, az Apennini félszigeten és Afrikában eszközölt terület nagyobbodásával s kiválólág az Ozeánon túli területek felfedezésével s elfoglalásával azonban kath. Ferdinánd uralkodása alatt az absolutismus is megerősödik. Támogatja s erősíti azt az inquisitio is, mely Spanyolországban nemcsak az egyházi eretnekséget üldözi, de az Isten által rendelt felsőség megsértését is vallási bűnnek kinyilatkoztatván — mind azokat sújtja, kik a világi hatóságok rendeletei feletti elégedetlenségöknek mernek kifejezést adni. Kath. Ferdinand és Izabella unokája Károly, oly birodalomnak uralkodója, melyben — mint büszkén mondja — a Nap soha sem száll le. — De az uralkodó ház hatalmának növekvésével s az Amerikából beözönlő kincsekkel eltűnik a régi szabadság, el az erkölcsöknek azon tisztasága, mely a népnek eddigelé egyik legtündöklőbb oldalát képezte. S bár II. Fülöp alatt a spanyol udvar az összes európai uralkodók mintaképe, bár spanyol pénz és spanyol vér játszsza is a főszerepet az európai nagyobb bonyodalmakban, bár Portugalia birtokba vétele által a birodalom látszólag új hatalmi növekvésben részesült s bár a spanyol irodalom és művészet a kifejlés magas fokára is emelkedett — a hanyatlás csirái ijesztő módon kezdenek már uralkodása alatt is kifejlődni. A kis Németalföld szabadságharcza a túlhatalmas elnyomó ellen mintegy ismétlése a görögök és persák harczának, midőn egy a szabadság érzetétől és szeretetétől áthatott nép a pöfeszkedő zsarnokságnak az első — de halálos dőfést adja,

II. Fülöp utódjai alatt megkezdődik a gyors hatalmi sülyedés. 1640-ben Portugalia lerázza a spanyol igát. Németalföld kivívja függetlenségét. XIV. Lajos többször ismételt háborúkban gyengíti s fosztja szomszédját; a spanyol örökösödési háború pedig (1701—1714) megfosztja azon uralkodó állástól, melyet eddig Európában elfoglalt.

A spanyol örökösödési háború után Spanyolország története a sülyedésnek szomorú képét nyújtja. Az uralkodó ház tagjainak viszálykodása ily körülmények között bő alkalmat nyújt Napoleonnak Spanyolországra is kiterjeszteni hatalmát, miután a szomszéd Portugaliát már hatalmi körébe vonni sikerült.

De a szédítő magasságról oly mélyre sülyedt spanyolokban e tényre mégis felébredt a nemzeti önérzet; a kitört általános felkelés és guerillaharcz nagyban sietteti Napoleon bukását; Spanyolország területe újból önálló állam lett, de kifosztott, gyengített állam. Mert időközben az angolok Gibraltárt foglalták el, a gyarmatok pedig, miután. kívánságaik nem teljesítették, egymásután szakadtak el az anyaországtól, melynek eddig is csak mostoha gyermekei valának.

A trónra visszakerült királyi család azon szándéka, hogy a népet — melynek pedig visszatérhetését köszönhette — minden időközben szerzett jogától megfoszsza, új forradalmat idézett elő, elsőt a forra-

dalmak azon hosszú sorában, melyek ezentúl Spanyolország jólétét hosszú időre tönkre tették,

1868 Szeptember havában végre a régi királyi család végleg kiűzetik, de a köztársasági formákhoz nem szokott ország 1870-ben új királyt választott magának, ki azonban — miután két éven át hiába fáradozott a rend helyreállításán — a koronáról önként lemondott.

Hogy a most uralkodó királynak sikerülni fog-e a pártszenvédelelyt lecsillapítani s lehető lesz-e ennek alapján az ország sebeinek fokozatos behegesztése — ez a jövő titka.

Spanyolország természeti viszonyainak jellemzése. — Ipar. — Kereskedés.

A spanyol királyság a Pyrenaeusi félsziget keleti, nagyobb részét foglalja el. Nyugaton Portugalia, éjszak-keleten Franciaország (Andorra) határolja; délen és délkeleten a Földközi tenger (Gibraltár), éjszakon a Biskajai öböl, nyugaton — részben — a nyílt Atlanti Óceán mossa.

Természeti alkotása szerint nagyobbára fensíki jellegű. A fensíkok párhuzamosan haladó heglánczok által több részre osztvák. Alföldeket csak az Ebro és Guadalquivir kiszélesedő völgyei képeznek.

Főbb hegységei: a Pyrenaeusok, a Kantabri hegyek, a S. Moncayo s vele összekötött S. Gvadarama és Gredos; a S. Cuenza s a vele összekötött Toledoi hegyek és S. Morena; végre a La Manche fensíkból délnyugat felé húzódó granadai tengerparti hegység a S. Nevada legmagasabban emelkedő hegycsoporttal. Szélesebben kiterjedő összefüggő fensíkja: az ó- és új-kastiliai fensík.

Nevezetesebb fokai: Finisterre, a Tariffa-, Palos-, Nao- és Creusi-fok.

A királyság határait képező tengerek kevés öblöt képeznek. A partfejlődés a belföld és tengerpart közötti összeköttetést felette megnehezíti. Nagyobb tavak teljesen hiányoznak. Folyói: az Ebro, Minho, Duero, Tajo, Gvadiana és Gvadaluquivir. Ezek között egy darabon (császár csatorna) csak az Ebro és Gvadaluquivir hajózható.

Az éghajlat meleg és száraz.

A királyság nagysága a hozzá tartozó Baleárok és Pityusok szigetecsoportokkal együtt: 508,066 \square $\frac{K}{m}$. Ebből 60.6% termő, 39.4% terméketlen.

A termő föld az egyes művelési ágak szerint következőleg oszlik meg:

Szántóföld	26.1 %
Szőlő	2.8 "
Rét, legelő	13.7 "
Erdő	18.0 "

Termő föld

60.6 %

Terméketlen

39.4 %

A gabnatermesztés ($72\frac{1}{2}$ millió $\frac{m}{m}$.) a belsükségletet kielégíti, sőt még kivitelre is marad. Kivittelt képez továbbá az Esparto fű is ($\frac{1}{2}$ millió métermázsa), azután a déli gyümölcs (10 mill. forint értékben) s a bor, melyből az évi termés átlaga $20\frac{1}{2}$ mill. hekt.

Az állattenyésztésre a spanyol királyság nem alkalmas terület; virágzónak csak a vándorjuhok tenyésztése mondható.

A vándorjuhok száma az utolsó adatok szerint 17 millióra rugott; a kecskék száma 4 mill. Lova volt ugyanakkor $\frac{1}{2}$ mill.; számár és öszvér 2 millió; szarvasmarha 2.35 mill., sertés 2.34 mill. — A selyembogár tenyésztés hanyatló; a nyers selyemtermelés mindazonáltal még mindig évi 200,000 kilogrammra tehető.

A bányászat kiváló tárgyai: ezüst, arany, vas, réz, (40,000 métermázsa), ólom (1 mill. métermázsa), cink, ón, kénese, szén és só, melyből évenként 4 mill. métermázsa termeltetik.

A műipar alárendelt jelentőségű. Ujabb időben némi lendületet mutat a vasműipar (fegyverek — Toledo), ékszerek és agyagcikkék készítése, továbbá az üveg- és börgyártás. A gyapju feldolgozása némely vidéken virágzásnak indult ugyan, mindazonáltal a gyapju nagyobb része még most is nyers állapotban vitetik ki. Említendő még a szeszes italok készítése, mely egyes városokban a virágzás magas fokára emelkedett.

Pénzegység a peseta à 100 centimos = 40 kr.

Súlymérték a quintal metrico = $50\frac{h}{g}$. Hosszmérték a kilometro = 1000 méter. Űrmérték a hektolitro = 100 liter.

A bevétel évi értéke: 245 millió frt, a kivitelé: 260 mill. frt. Az ipar és kereskedelem érdekeinek szolgálnak az igen gyarló kőutak mellett (innen a szamarak és öszvérek nagy száma) a vasutak, 7,848 $\frac{m}{m}$ hosszúságban. Kereskedelmi hajója van Spanyolországnak 5,766—430,124 tonna tartalommal. A posta-állomások száma 2,655; a táviró hosszúsága 16,667 $\frac{m}{m}$. 1 emberre jut 5.7 levél és 0.5 újság; 6.5 lélekre egy távirat. Pénzügyei között első a spanyol bank 40 mill. frt tőkével s a papírpénz kibocsátás kizárólagos jogával felruházva.

A takarékpénztári betétek összege: 16 mill. forint.

Spanyolország lakosai.

Az országnak számszerint 16.775,000 főre menő lakossága — kevés kivétellel — spanyol. A nép öt osztályra oszlik: nemesség, papság, polgárság, parasztság és napszámosok.

A spanyol nép az itt megfordult összes népelemek keveréke. Nyelvének alapját a latin képezi — arabs és germán vegyülékkel; délen az arabs, éjszakon a germán befolyás szembetűnőbb. A nép külsejére leginkább barna és szép testalkotású; ételben-italban felette mértékletes. A spanyol nemes egyik legjellemzőbb vonása a nemzeti büszkeség, de található az, bár kisebb mértékben, a köznépnél is, mely még most is azt hiszi, hogy Spanyolország pusztja megnevezésénél is a föld összes népei remegnek. Mivel a spanyol kevéssel beéri s azt e kevés sükségletet a mire szorul, könnyen beszerezheti —

nem szeret nehéz munkába fogni, mely nézete szerint a barom és teherhordó feladata.

Vallásra nézve a nép róm. kath.

A spanyol kath. egyház első papja a toledoí érsek, kivülről még 8 érsek és 45 püspök gyakorolja az egyház kormányzását; a világi papok száma 40,000-re rúg, mellettük 800 barát s 13,000 apácza számláltatott.

A terjedelmes egyházi birtokok — az állam által több ízben megkísérlett elfoglalása — 1868-ban végleg kimondatott. Ezen idő óta az egyház összes fekvő vagyona az állam birtokába ment át, mely egyúttal a kath. egyház szolgálóinak illő fizetését magára vállalta. Az ugyan ezen évben alkotott törvény értelmében a Spanyolországban tartózkodó vagy állandóan letelepedett más vallású idegeneknek teljes vallásszabadsága biztosított, sőt ezen törvény érvénye még a született spanyolokra is kiterjesztett.

A közoktatásügy nagyon elhanyagolt s bár az utolsó évtizedekben a népnevelés előmozdítására igen sok történt, még hosszú időre lesz szükség, míg e téren is lényeges haladás lesz tapasztalható.

A népiskolák száma 29,828-ra rúg, 1½ mill. tanulóval. A középiskolák száma 61, 33,000 tanulóval. Van 10 egyetem 475 tanárral s 14,000 tanulóval. A szakiskolák közül említésre méltók: a papnöveldek — a püspökök székhelyein, továbbá építészeti, kereskedelmi, ipartanodák; katonai és hajózási (9) iskolák stb.

Állami szervezet.

Spanyolországban legújában 1876-ban lényegesen javított alkotmánya szerint — az állam élén a király áll, ki a törvényhozás tisztét a két kamarából álló országgyűléssel (cortes) együtt gyakorolja.

A királyi méltóság fi- és leányágon az elsőszülöttség rendje szerint (az uralkodó király leányai elsőbbségben vannak az uralkodó ház többi férfitagjai felett) örökös. (XII. Alfons). Az uralkodó gyermekei infansok és infansnők; a trónörökös «asturiai herceg» címet visel.

Az ország nagy címere az egyes tartományok címereiből van összeállítva; a kis címer, mely a spanyol pénzekben is látható, Kastília, Aragonia és Leon címereit tünteti fel. Lobogója fent és lent vörössel szegélyezett arany, közepén a spanyol címerrel.

Vitézrendek között az első az aranygyapjas-rend, melynek adományozása a spanyol király mellett, az osztrák-magyar uralkodó jogaihoz is tartozik; azután III. Károly rendjele (4. oszt.), a Mária Louiza rendjele — nők számára, sz. Ferdinand rendjele — katonák részére (5. oszt.); kath. sz. Izabella (amerikai) rendje (4. oszt.) — hadi tengerészek számára; sz. Hermenegildo rendje (3. oszt.); katonai érdemrend (4. oszt.), San Jago, Calatrava, Alcantara (3. oszt.) s Montesa rendjele katonák részére s a tengerészeti érdemrend 3 osztálylyal.

A cortes áll a senatusból és a követek házából.

Az utóbbiba minden nagykorú spanyol állampolgár választható, ki polgári jogainak élvezetében van; az egyházi rendhez tartozók s az állam által nyugdíjazottak, nem választhatók.

A kormányzás élén 8 felelős miniszter áll.

Közigazgatási tekintetben az ország ez idő szerint 49 tartományra van felosztva; minden tartomány élén áll a királytól kinevezett kormányzó.

Spanyolországban egy időre az egyházi javak tömeges eladása által sikerült az állami bevételek és kiadások közti egyensúlyt létrehozni.

A kiadás 313 mill. forintra rúg. Az államadósság nagysága 3845 mill. frt.

A spanyol királyság hadügye a többi európai hatalmasságok mellett nagyon elmaradt. — Az általános katonakötelezettség mellett kiváltásnak és helyettesítésnek is van helye. A sereg hadi létszáma 452,000 emberben (3·29%) van meghatározva. A hadi tengerészet áll 166különféle hajóból 663 ágyúval s 6 mitrailleuse-zel. A gyarmatokban tartott hadsereg kizárólag önkéntesekkel egészítették ki.

A spanyol királyság fővárosa *Madrid*, 400,000 lakossal, a király lakó-, a cortes tanácskozási s a főbb kormányközegek működési helye, természetlen s fában szűkölködő vidéken. A város számos szép épülettel dicsekedhetik ugyan, de ipara és kereskedelme nagyon alárendelt jelentőségű. Éjszakeletre tőle van a remek Escorial a Sz. Lőrincz klostrommal — I. Károly ideje óta a spanyol királyok és királynék temetkezési helye.

Barcelona* 257,000, Granada 76,000, Sevilla 133,000, Cordova 49,000, Valencia 143,000, Zaragoza 84,000, Santander 41,000, Valladolid 52,000, Cadix*, 65,000, Alicante* 34,000, Malaga 115,000, Murcia 91,000, Cartagena 75,000, Jerez 64,000, Palma 58,000, stb.

Európán kívüli területek, melyekre Spanyolország befolyást gyakorolt s a jelenlegi spanyol gyarmatok.

a) *Amerikában.*

Izabella és Ferdinand Granada elfoglalása feletti örömükben az eleinte kalandornak hitt Kolumbusz Kristófnak 3 hajót szereltek fel, hogy ezekkel nyugat felé evezve Indiába jusson, mint hívé, rövidebb úton, mint a melyet a portugál hajósok Afrika déli csúcsáná körülhajózása által felfedeztek. Kolumbusz 3 hávi hajózás után 1492 Okt. 12-én Guanahani (Watling) szigetén kikötött s e ténnyel Amerika felfedezése meg volt kezdve. Kolumbusz 4 ízben evezett Amerikába — mint vélte Indiába — s ezen négy útjában egész Nyugat-India, az Orinoco torkolata (1498) s Közép-Amerika partvidékeinek felfedezése (1502) az ő érdeme. — 1513-ban Balboa a Panama földszoroson áthatol; 1527-ben Pizarro Peruba jut; Almagro 1525-ben

Chilet elfoglalja. Időközben — 1519-ben — Cortez Mexikót foglalta el, Solis pedig 1516-ban a La Plata folyam torkolatát veszi Spanyolország birtokába. — Ily módon néhány évtized alatt Éjszak-Amerikának jó része, egész Közép-Amerika s Dél-Amerika is a spanyolok birtokába kerül; az utóbbi, Brazília kivételével, melyet a portugálok — mint felfedezők — VI. Sándor pápa bullája daczára elfoglalnak. Később (1778-ban) a portugálok ottani birtokjoga a spanyolok által is elismertetett. A spanyol birtokok akkor Amerikában 10 millió $\square \%$ -nyi területre terjedtek ki.

De a spanyolok e roppant területet rosszul kezelték; a gyarmatok fejlődését és felvirágzását nem hogy elősegítették volna, sőt ellenkezőleg minden lehető eszközökkel csak azon voltak, hogy azokat lehetőleg kizsákmányolják. Az anyaország és gyarmatok között ily módon a közös érdek által feltételezett barátságos viszony soha sem fejlődhetett ki — s midőn az anyaország folytonos gyengülését felhasználva s a francia forradalom s az éjszak-amerikai gyarmatok sikeres harcza által felbátorítva, az anyaországgal egyenlő jogokat követeltek s é kívánságuk kereken visszautasított, fegyvert fogtak s megkezdődött a gyarmatok harcza az anyaországgal, mely 1811-től 1829-ig tartott s az összes amerikai szárazföldi spanyol területek önálló államokká való átalakulását s az anyaországtól való függetlenítését vonta maga után.

Az Éjszak és Délamerika közt fekvő szigetek is a spanyolokra nézve ugyanezen időben nagyrészt elvesztek; hol önálló köztársaságokká lettek, hol más európai államok birtokába mentek át. — Spanyolország amerikai birtokait tehát ez idő szerint csak Cuba és Puerto-Rico szigetek képezik.

Cuba.

Cuba (118,833 $\square \%$, 1,400,000 lak.) a tengerpartokon mocsáros, egészségtelen, közepén és délkeleten, hol magasabb emelkedések is vannak — egészséges, Lakosai fehérek, négerék s az újabb időben Indiából ide áttelepített kulik. A lakosok főfoglalkozása a cukornád-, dohány- és kávétermesztés, melyek e sziget főkiviteli cikkeit képezik.

Cuba évi cukorkivitele $5\frac{1}{2}$ millió métermázsára rúp, kávékivitele 3000 métermázsra. Altalában a sziget bevitele a kivitellhez úgy viszonylik, mint 1:3. Közlekedési eszközei között említést érdemel 760 $\%$ hosszú vasuthálózata: 1100 $\%$ hosszú távíró.

A kormányzás élén áll a spanyel kormányzó. Sajnos, hogy az anyaországi forradalmak mindegyike itt is forradalmi mozgalmakat idéz elő, melyek a sziget anyagi és szellemi fejlődését nagyon hátráltatják.

A sziget fővárosa *Havanah* (202,000 lakossal), a kormányzó lakhelye. Nagyszerű dohány- és szivargyáakkal.

Puerto-Rico.

Puerto-Rico (9314 □ \mathcal{K}_m , 754,000 lak.), hegyekkel borított sziget melyen a cukornád-, dohány- és kávétermesztés a virágzás magas fokára emelkedett. Nevezett termények képezik a fehér, néger és vegyes származású lakosság főkviteli cikkeit.

Évi cukorkivitele 1 millió métermázsza, kávéban 70,000 métermázsát visz ki. Forgalmi eszközei még hiányosak. Vasúthálózata 34 \mathcal{K}_m hosszúságú.

Kormányzás, mint Cubáé. Főhely: *Puerto-Rico*, (30,000 lakossal).

b) *Afrikában.*

Spanyolország afrikai birtokai a Gibraltári szoros mellett fekvő néhány megerősített hely (Presidios), azután a *Kanári szigetek* (7624 □ \mathcal{K}_m , 280,388 lak.) s a Guineai öbölben fekvő szigetek közül *Fernando Po* és *Annabam*, melyeknek lakosai kizárólag négerekből állanak.

c) *Ázsiában.*

Spanyolország ázsiai birtokainak összes kiterjedése 300,000 □ \mathcal{K}_m , 6 $\frac{1}{2}$ mill. többnyire bensülött lakossal. E birtokot a *Filipini* s a velök legujabb időben egyesített *Szulu szigetek* képezik. A Filipineket Spanyolország már 1571-ben vette birtokába, de itt is, úgymint Amerikában, kizsákmányolásuk volt a főczél, a nélkül, hogy a lakosok szellemi fejlesztése, az ipar és kereskedelem fokozása csak meg is kísértetett volna. 1868 óta a szigetek kereskedelme más államokkal is megnyitvatván — gyors fejlődés és gyarapodás tapasztalható minden téren.

A szigetek főkviteli cikkei: szivar, dohány, cukor, kávé és kender. A cukor kivitel mennyisége az utolsó években 1 $\frac{1}{2}$ mill. métermázsára rugott, a kávé kivitele az 50,000 métermázsát megközelítette.

Főhely: *Manilla* (165,000 lakossal), a spanyol kormányzó lakhelye. Sokat szenved földrengésektől.

d) *Ausztráliában.*

Ausztráliában Spanyolország összes birtoka egynehány szigetre van szorítva, melyeket meg a 16-ik század vége felé spanyol hajósok felfedeztek, kik a Nagy-Oceánt azon czélból járták be, hogy a spanyol amerikai és ázsiai birtokok között állandó összeköttetést keressenek és biztosítsanak. Ezen akkor felfedezett szigetek egy része később Franciaország birtokába ment át. Spanyolország jelenlegi ausztráliai birtokainak kiterjedése 2.500 □ \mathcal{K}_m — körülbelől 45,000 lakossal.

B) A portugál királyság.

Történelmi vázlat.

VI. Alfonz, azon szolgálatokért, miket neki a mórok elleni harcban, a Burgundiából ide került Henrik gróf tett, annak — természetes leányával együtt — a Minho és Duro közt fekvő portugál grófságot örökös kastíliai helytartósággal adta. — 1094-ben Henrik fia a mórokon fényes diadalt aratott, s lelkesült serege által Portugalia királyának kikiáltatott. A pápa az új királyt megerősítette s később Kastília is akarva, nem akarva belenyugodott abba, a min változtatni úgy sem lehetett többé.

Ezentul az új királyság területileg folyton növekedett s tengerparti fekvésénél fogva — néhány kitünő természetes kikötő felett rendelkezvén — mindinkább hajózásra adta magát, a mi világtörténelmi hívatását képezte. Hatalmának tengerentúli területekre való kiterjesztése következtében (Nagy Emanuel 1495—1521) Portugalia nagy hatalom lett s fővárosa Lisszabon a világkereskedelem közép-pontja. Az anyagi gyarapodás az irodalom és művészetre is jótékony hatást gyakorolt. (Camoens; Lusiadok.) De a gyors fejlődés csakhamar szomorú megszakítást szenvedett, midőn a lovagias Sebestyén király Acassar mellett a mórok ellenében csatát és életét veszté. A trónt akkor Henrik bibornok foglalta el; ennek 1580-ban történt halála után II. Fülöp, mint legközelebbi rokon, Portugaliát — mint örökséget — többi birtokaival egyesítette.

Portugalia a spanyol — 60 évig tartó — szolgaság alatt pótolhatlan veszteségeket szenvedett; a mennyiben az időközben szabadságát kivívott Németalföld a spanyolokkal folytatott háború alatt, majdnem összes európa-túli birtokait elfoglalta. Braganzai János kiszabadította ugyan hazáját az idegen, gyűlölt uralom alól s Spanyolország is 1668-ban Ceuta átengedése árán függetlennek ismerte el a szomszéd államot, de az előbbi hatalmát, terjedelmes amerikai birtokai daczára, nem nyerhette többé vissza. — Az országot azután a mind inkább erősödő Anglia zsákmányolta ki. Az Angliával való szoros összeköttetés miatt a napoleoni időszak alatt sokat szenvedett; az uralkodó-ház elűzetett s francia csapatok parancsoltak Portugaliában. Napoleon bukása után belvillongások gyengítették az államot; Brazília elvált az anyaországtól, mely azóta is — folytonos lázadások és pronounciamentók miatt — fejlődni és erősödni nem tud.

A portugál föld természeti viszonyainak jellemzése. — Ipar. — Kereskedelem.

Portugalia a Pyrenæusi félsziget nyugati, kisebb részét foglalja el. Határai tehát a nyílt Atlanti Óceán és Spanyolország.

Földje Spanyolországéhoz hasonló, felsíki jellegű, de a tengerparton helyenként kisebb kiterjedésű alföldek is találhatók.

Főfolyói mind kelet-nyugati irányúak; ezek: a Minho, Duro, Téjo.

Mivel Portugalia területe a nyílt Atlanti Óceán behatása alatt áll, éghajlata valamivel nedvesebb, mint a szomszéd Spanyolországé, bár itt is a tengertől távolabb fekvő területek gyakori szárazságban szenvednek.

Portugalia nagysága $92.828 \square \frac{\%}{m}$. Ezen területnek csak 48.9% termő s 51.1% terméketlen.

A termő földből:

Szántóföld	16.0%
Szólló	2.1 "
Rét-legelő	19.4 "
Erdő	11.4 "
Termő föld	48.9%
Terméketlen	51.1%

A termőnek nevezett földterületből is jó részt a legelők foglalják el, úgy, hogy a különben is rosszul művelt s nem nagy kiterjedésű szántóföldek nem képesek a belszükségletnek megfelelő gabonaneműeket előállítani. — Gabonaneműekben tehát, úgymint szinte fában a királyság bevitelre szorul; kiviteli cikket csak bor és szőlő képeznek. A bor átlagos évi termése 4 mill. hektoliterre tehető.

A nagykiterjedésű s legelőnek nevezett területek daczára Portugalia állattenyésztése sem mondható virágzónak.

Az utolsó adatok szerint állatállománya következő: 89,000 ló, 100,000 szamar és öszvér, $\frac{1}{2}$ mill. marha (állandó bevitel), 1 mill. sertés, 3 mill. juh s közel 1 mill. kecske.

A bányászat elhanyagolt. Tárgyait képezik: ezüst, ólom, vas kis mennyiségben, széntermelése $\frac{1}{4}$ mill. m. mázsára rug. — A tengeri só kiviteli cikket képez.

A műipar elhanyagolt. Említésre méltó különösen a nagyobb városokban a selyemipar s szeszes italok készítése (borból spiritusz).

Kereskedelme többnyire idegenek, különösen angolok kezében.

Pénzegysége a milreis (1000 reis) = 2 fr. 22 $\frac{1}{2}$ kr. Hossz-, súly- és ürmértékei a méterrendszeren alapulók.

Beviteli kereskedelmének értéke 814 mill. forint; a kivitel értéke 55 millió forinttal van feltüntetve.

Forgalmi eszközei nagyon gyarlóak. Vasutvonalainak hossza 1673 $\frac{\%}{m}$. Kereskedelmi hajóinak száma 498, 87,000 tonna tartalommal. Postaállomások száma 915, táviró-állomás 202; 1 lakosra jut 6.5 póstai küldemény, 6 lakosra egy távirat.

Portugalia területén továbbá 54 bank szolgál kiválólág a kereskedelem érdekeinek; közöttök legelső a portugal nemzeti bank 17 $\frac{1}{2}$ mill. forint tőkével, a papírpénz kikocsátás kizárólágos jogával felruházva.

Portugalia lakosai.

A 4.550,699 főre menő lakosság legnagyobb része bennszülött portugaliai, kisebb számban vannak angolok, francziák, creolok, négerék és zsidók. A lakosságban 5 osztályt különböztetnek meg: nemesség (titulados, fidalgos), papság, polgárság, parasztság, nap-

számosok és cselédek; az utóbbiak száma Portugáliában feltűnően nagy.

A portugálok az eredeti celtiberek, rómaiak, szvévek és mórokból származott vegynép. Külsejökre többnyire alacsony termetűek és barnák; egyik nemzeti gyengeségök — bár történelmileg könnyen magyarázható — a spanyolok elleni véghetetlen gyűlölet.

Vallásra nézve a lakosság róm. katolikus. 1834-ben az összes szerzetesi rendek fel lettek oszlatva, javaikat az állam foglalta le.

A kath. egyházat 3 érsek és 16 püspök kormányozza; a világi papok száma 10,000-rel van feltüntetve s a mellett még 1500 apáczáról említés téve,

A népnevelés nagyon elhanyagolt.

Hivatalos adatok szerint van 3,500 népiskola, mintegy 198,000 tanulóval. A középiskolát 21 lyceum s több magányintézet képviseli, 9000 tanulóval. Felső tanintézetek: egy egyetem és egy műegyetem — kereskedelmi, tengeri és iparosztályval.

Állami szervezet.

Az 1826-iki s 1852-ben némileg módosított alkotmány (Carta de Ley) értelmében az állam élén áll az elsőszülöttség rendje szerint, örökösödés (fi- és női ágon) útján trónra lépő király (I. Lajos). Czime: magestate fidelissima. A trónörököst braganzai hercegnek czímezik.

Portugalia czimere: ezüst paizs, 5 kék, keresztbe fektetett, kisebb paizszal, egy-egy öt pénzdarabból alkotott kereszttel, a vörös szegélyen hét kék tornyu arany kastély; az egészet a királyi korona tetézi. Lobogó: ezüst-kék, függőiesen felosztva, közepén az ország-czimerrel.

Vitézrendek: Avizi sz. Benedek rendje (3 oszt.), az öt osztályu torony és kard rendje (katonák számára), a Krisztus-rend (3 oszt.), a szeplőtlen fogantatás. 4 osztályból álló rendje de Villa Vicoza; továbbá az sz. Jágó és Izabella rendje, az utóbbi nők számára.

A törvényhozás tiszte a király és az országgyűlés (cortes) között oszlik meg. A cortes két kamarából áll. A felső ház (Corte dos pares) tagsága bizonyos hivatalhoz van kötve, vagy egyes családoknál örökös s végre királyi, élethossziglanra terjedő kinevezés által elérhető.

A királyi ház hercegei 25-ik életévöktől a felső háznak szavazattal bíró tagjai.

A képviselőház (Corte dos deputados) 149, négy évre közvetlenül választott képviselőből áll.

Az 1859-iki választási törvény értelmében a választási és választhatási jog bizonyos korhoz és meghatározott censushoz van kötve.

A kormányzás élén 7 felelős miniszter áll.

A királyság most 21 kerületre van felosztva; minden kerület élén áll a kormányzó.

Pénzügyi tekintetben a kiadások fölülmulják a bevételeket, az államadósság tehát folytonos növekvésben van.

Évi bevétel 66 mill., évi kiadás 78½ mill. forint; az államadósság 975 mill. forint.

A szárazföldi hadsereg hadi létszáma 78,000 emberre (1.68%) van meghatározva; a hadi tengerészet 23 különféle hajóból áll, 117 ágyúval s 3 mitralieus-sal.

A védkötelezettség a betöltött 20-ik életévtől kezdődik s általános, de kiváltásnak és helyettesítésnek is van helye.

A királyság fővárosa: *Lisza*bon (246,000 lakossal), a király lak-s a cortes tanácskozási helye. Nagy természetes kikötő. Számos dohány- és szivargyár.

Oporto* 105,000, Setubal* 15,000, Coimbra* 19,000 stb.

Befolyás Európán kívüli területekre és gyarmatok.

A 15., 16-ik századbéli nagy fölfedezésekre az első lökést Portugalia adta, midőn vállalkozó királyai Afrikában nagyobb hódításokat tettek, s midőn merész hajósai Afrika déli csücsének körülhajózása által az Indiába vezető tengeri út felfedezői lettek. A brazíliai partokat Cabral fedezte fel, s Brazília szinte ezen idő óta Portugaliának a spanyoloktól sokáig vitatott, de végre is átengedett birtokát képezte. Afrikai, ázsiai és amerikai birtokai egy időre Portugaliát első tengeri hatalommá tették.

Az 1580—1640-ig terjedő spanyol uralom alatt azonban ázsiai birtokainak nagyobb részét a hollandusok foglalták el, az afrikai birtokok szinte elvesztek, s Brazília is a napoleoni mozgalmak következtében önálló császárság lett, úgy, hogy most Portugalia összes oceánnon-túli birtokai a következők:

Afrikában: Az Azorok, Madeira és Zöldfoki szigetek; továbbá Afrika nyugati és keleti partvidékein — igaz, hogy 1½ mill. □ $\frac{\%}{m}$ -re becsült s 10 mill. embertől lakott — de nagyjából csak névleges birtok.

Ázsiában: Goa, Damao és Diu Elő-Indiában; továbbá Timor szigetének keleti fele és Makaó a khinai partokon.

C) Andorra köztársaság (452 □ $\frac{\%}{m}$).

Ezen pyrenæusi kis köztársaság a Segre egyik jobbparti mellékfolyójának, a Balirának szűk és magas sziklafalaktól körülvelt völgyében fekszik. E köztársaság már N. Károly ideje óta önálló területet képez, s most mint semleges terület Francia- és Spanyolország védnöksége alatt áll. Az Urgelben lakó püspök a köztársaság névleges feje, ki azonban évenként csak egyszer jön e területre, hogy ott, mint fejedelem peres ügyekben döntő ítéletet mondjon, s mint püspök a bérnálást végezze. Különben két helytartó viszi a köztársaság ügyeit, kiknek egyike mindig egy Franciaország által kinevezett francia, másika egy az urgeli püspök által kijelölt andorrabeli.

A kormányzótanács a községek által 4 évre választott, 24 tagból áll; ennek szinte 4 évre választott elnöke, mint a köztársaság syndicusa a végrehajtó hatalmat gyakorolja s a köztársaság külügyeit vezeti.

A köztársaság szám szerint 5·800 főre menő lakossága földművelés- és állattenyésztéssel foglalkozik; az utóbbi különösen virágzó. Ennek jövedelmeiből fizeti a nép csekély adóját, melyből felváltva, egy évben Franciaország 960 frankot s a rá következőben a köztársaság püspöke 891 frankot kap.

A köztársaság minden férfi lakosa 16—60 éves koráig védköteles. A fegyveres erő a helytartók által csak a belbéke és rend fentartása használható; kultámadás esetén a haderő felett az összes 34 község közgyűlése határoz.

A köztársaság fővárosa: *Andorra la Viella*, 2000 lakossal: